

„ÚJ” PÁRT SZÜLETÉSE AZ OLASZ JOBBOLDALON

Nuber István

Az 1946 decemberében létrejött Olasz Szociális Mozgalom (Movimento Sociale Italiano, a továbbiakban: MSI) hosszú utat tett meg a Nemzeti Szövetséggé (Alleanza Nazionale, a továbbiakban: AN) alakulásáig. A második világháború utáni olasz demokratizálódási folyamatot vizsgálva több megválaszolandó kérdés vetődik fel. Hogyan maradt marginális helyzetben a neofasiszta párt? Miért volt képtelen, a jobboldal kedvező hullámát felhasználva, az olasz demokratikus rendszerbe integrálódni? Milyen körülmények – külső és belső politikai viszonyok – tették lehetővé vagy kényszerítették ideológiájának megváltoztatására, politikai reformlépések megtételére? A tökéletlen pluralista pártrendszer szélén – a centrifugális politikai erőter miatt is – elhelyezkedő, mumifikálódott, többnyire rendszerellenes párt hogyan tudott felszínre kerülni úgy, hogy módosította a múlthoz való viszonyát, s deklaráltan elfogadta a demokratikus értékek nagy részét. Hogyan sikerült Európában egyedülállóan a hatalomra kerülni a Nemzeti Szövetségnek mint fasiszta utódpártnak?

Az Olasz Szociális Mozgalom színrelépése

Az 1946-ban a MSI-t a régi rend hívei és a Salói Köztársaságból hazatért „veteránok” alakították meg, s tagjai a fasiszmus eszméjét próbálták ébren tartani. Az Olasz Szociális Mozgalom közepes nagyságú párt, amely 1948-tól mindig jelen volt a parlamentben a szavazatok – átlagosan – 5-6 százalékával (1. számú táblázat), sőt Délen 10 százalék feletti eredményt is tudhatott magáénak. Képviselői aktív politikát folytattak a helyi társadalom különböző színterein: községekben, provinciákban, tartományokban. Ha a szervezeti struktúráját vesszük szemügyre, megállapíthatjuk, hogy tömegpártról van szó, amely területi keretekben működik, körzetekre épül, s formálisan demokratikus döntési rendszert követ. A legfőbb döntési szerve a kongresszus, amelynek tagjait az alapszervezet választja meg. A MSI-t eltérő típusú szervezetek hálózata támogatja: az agresszív fiatal frontoktól a szakszervezetekig.

Az Olasz Szociális Mozgalom fennállása alatt görcsösen ragaszkodott a fasiszta gyökereihez, a fasiszta ideológiához, ebből adódóan a liberális olasz demokrácia antitéziseként fogható fel tevékenységének politikai orientációja. A fasiszta ideológiához való hűség ellenére a párton belül állandó viták zajlottak arról, hogy milyen politikai irányvonalat kövessenek: a fasiszta rezsim életrehívását, amely klerikális, mérsékelt, kispolgári, nacionalista jellegű, vagy a fasiszta forradalmi mozgalmat, amely antikapitalista, nyugatellenes, „szocialista” elemekkel átszőtt „képződmény”, s a Szociális Köztársaság politikájának folytatója. A párt belső áramlatai azonban megmaradtak a viták szintjén, a mélyebb vonulatok nem törtek a felszínre, nem lépték túl saját kereteiket. A fasiszta hagyományok elvetése sohasem merült fel működésük idején. Sőt Gianfranco

Fini a Nemzeti Szövetség megalakulása előtt is többször hangsúlyozta: a fasizmus „örök, megváltoztathatatlan, s történelmen túli érték.” (lásd Felhasznált irodalom 1.)

Az olasz képviseleti demokrácia sajátos ellentmondása, hogy az Olasz Szociális Mozgalom, a fasizmussal való nyílt azonosulása ellenére, aktívan részt vehetett a pártok politikai küzdelmében. Az 1947-es tavaszi választásokon három képviselője például tagja lett az első római tanácsnak. A következő évben a MSI hat képviselővel és egy szenátorral jelen volt a kétkamarás demokratikus parlamentben, s ezzel – az illegalitást elhagyva – a törvényesség útjára lépett. Ez a körülmény nem jelentette azt, hogy megváltozott volna rendszerellenessége, amely tetten érhető politikai kultúrájában, ideológiai nézeteiben, a képviseleti demokrácia negligálásában, a fiatal agresszív csoportok mozgósításában, s más szélsőséges mozgalmakkal való bűnrészeségben. Következésképpen a MSI szélsőséges, a liberális demokráciától idegen politikát folytató pártként definiálható. Ennek ellenére mégsem mondhatjuk teljesen elszigetelt pártmozgalomnak, mivel az 50-es évek elején szövetségre léptek a monarchistákkal, melynek következményeként a helyhatósági választásokon – Délen – 11,4 százalékot értek el, sőt Bariban, Cataniában, Nápolyban a városi önkormányzatok vezetését is megszerezték. A MSI kívülről is támogatott néhány kereszténydemokrata kormányt, de nem volt képes bekerülni a hatalmi struktúrába, és az összeomlás szélére került.

1969-ben a hosszú krízishelyzetből titkárváltással talált kiutat, amikor a párt élére került Giorgio Almirante, aki a legradikálisabb szárnyhoz tartozott. Ő szisztematikusan visszaszerezte azokat a fiatalokat, akik elhagyták a pártot, majd a társadalom középrétegei felé fordult. A MSI sikeresen szívta magába a monarchistákat, a maradék jobboldali pártok képviselőit. Új névvel lépett fel a politikai palettán: Olasz Szociális Mozgalom – Nemzeti Jobboldal. Mérsékelt politikai propagandát folytattak, de alapvetően nem szakadtak el az ideológiai alapoktól. Ez a felszínen jelen lévő változás elegendő volt ahhoz, hogy az 1972-es parlamenti választásokon megszerezzék a szavazatok 8,7 százalékát, s kiemelkedő eredményeket érjenek el Dél nagyvárosai-ban (Bari, Catania, Reggio Calabria, Nápoly, Róma). A nemzeti jobboldal politikai stratégiája azonban a következő választásokon kudarcba fulladt, mivel az ideológiai revízió felületes volt, a radikális fiatal csoportokat nem tudták megfékezni, a Kereszténydemokrata Párttal a laza „szövetség” felbomlott, és a MSI megújításának képviselői háttérbe szorultak.

Ebben az időszakban lett a párt vezetője Pino Rauti, akinek személye a 90-es évekig meghatározta a belső polémiákat. Abból indult ki a Rauti köré szerveződő csoport, hogy mind a liberális polgári, mind a marxista nézetek ideje lejárt, nem alkalmasak arra, hogy a társadalom új kihívásaira adekvát választ adjanak, illetve nem elégítik ki a fiatal generáció eszmei-politikai szükségleteit. Kritikájuk éle többnyire a kapitalizmus ellen irányult, mely az emberi kapcsolatokat az áru szintjére degradálta, tömegesítette a termelést, elidegenítette az embereket, tönkretette a közös, spirituális élet lehetőségét. Ezzel szemben Pino Rauti és hívei számára a fasizmus volt az egyetlen autentikus doktrína, amely forradalmi és baloldali eszméken alapult.

A MSI legitimitása és hanyatlása

A nemzeti jobboldal politikai stratégiája zsákutcába vezetett, mivel 1976-ban választási vereséget (-2,6 százalék) szenvedett és megszüntette az együttműködést a kereszténydemokratákkal. A MSI szociális kezdeményezései, a politikai konfliktusok enyhítésére tett javaslatai ellenére egyre inkább rendszerellenessé váltak. Továbbra sem voltak hajlandók lemondani a fasiszta ideológiáról, nem változtattak politikai stratégiájukon, s a Rauti-féle újítások nem vitték előre a mozgalmat, aminek következtében a liberális demokrácia politikai szisztémáján kívülre kerültek, s ezzel a 80-as években elkezdődött a MSI hanyatlásának időszaka.

1987 decemberében Giorgio Almirante tervének megfelelően, a XV. kongresszuson a 37 éves Gianfranco Fini a MSI titkárává választották. A neofasizmus „hadnagyocskája” azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mivel elutasította a felvilágosodás eszméit, amelyből szerinte a liberalizmus és a kommunizmus származott. Azt tartotta, hogy az európai ember elveszítette hősi ethoszát, a gazdagság foglyává vált, s spirituális szinten laikus és materialista lett. Eltökélt volt abban, hogy a kommunizmus emelt gátat a fasizmus kibontakozása elé. Ennek a bizonytalan identitásnak a hangsúlyozása, amely lebonthatatlan falat állított a MSI és az antifasiszta pártok közé, valamint politikai tapasztalatlansága miatt lemondásra kényszerült, s 1980 januárjában újból Rautit választották titkárnak. Pino Rauti új politikai stratégia alapelveket fogalmazott meg, amelyben erőteljesen fejeződött ki az antikapitalizmus, a nyugatellenesség, valamint nyitás balra, hogy megszerezzék az Olasz Kommunista Pártban csalódott és a bizonytalan szavazókat. A „baloldali fasizmus”-ról kifejtett zavaros nézetei miatt leváltották, s utódja újból Fini lett, aki továbbra is a politikai rendszerrel szembeni hagyományos ellenállásra helyezte a hangsúlyt, de baloldali „töltet” nélkül. Ez az elképzelés találkozott a választók igényével, s az 1992-es parlamenti választásokon megállították a szavazatok csökkenését 5,4 százaléknál.

Szakítás a múlttal

Az 1993 tavaszán megtartott népszavazás elfogadta az új, többségi jellegű választási törvényt, amely a szélsőséges pártokat elszigetelődéssel fenyegette. Az új választási rendszer előtti statikus helyzet azonban a MSI-nek kedvezett. Ehhez járult hozzá, hogy az Első Köztársaság összeomlóban volt, a korrumpált kereszténydemokrata párt egyszerre került politikai, pénzügyi és erkölcsi válságba. Ebben az időszakban csak egy érték dominált a politikában: a pénz; ugyanakkor a „szavazatszerző” képesség döntötte el, hogy milyen karriert futhat be bármely képviselő. A „Tiszta Kezek” bírói kar szinte naponta ítélte el a korrupt vezetőket és képviselőket; minden harmadikat érintette az ún. „Tangentopoli-botrány” („kenőpénz” elfogadása), amelyből Finiék kimaradtak, legalábbis hivatalosan. Ebben a problematikus szituációban a MSI titkára a milánói főügyésznek levelet írt, amelyben támogatását fejezte ki a társadalomban elhatalmasodó korrupcióval szemben, s ezzel együtt az országgyűlés azonnali feloszlását és az új választások kiírását követelte azzal a céllal, hogy „a népé legyen a

hatalom, amely az igazságot képviseli, s képes kettétörni a képviselők mentelmi jogának elfogadhatatlan pajzsát, és lehetővé teszi, hogy a bírák maximálisan végrehajtsák a törvényben előírt kötelességeiket”. (2)

Mindez nem várt eseményt hozott az 1993-as helyhatósági választásokon. A párt képviselői közül tizenkilenc polgármestert választottak, melyből négyet tartományi székhelyen. A párt további sorsában pozitív fejleményt jelentett, hogy Gianfranco Fini Rómában 46,9 százalékot, Alessandra Mussolini (a Duce unokája) Nápolyban 44,4 százalékot ért el. A második világháború után az emberek elfordultak a fasisztáktól, Finiben mégis bíztak. Mi lehet ennek az oka? Egyrészt életkorával magyarázható, másrészt fellépésével. Fiatalsága mintegy garanciát jelentett arra, hogy nem azonosítják mindazokkal a negatívumokkal, amelyek a fasiszmust jellemezték. Politikai előnyt kovácsolt abból, hogy a párt nem keveredett a korrupció gyanújába. Talpra állította a pártot. Mindenütt ott volt, de csak akkor nyilatkozott, ha látta, hogy a tévékamerák és az újságírók noteszei készenlétben álltak. Miután felfedezte a nyilvánosság erejét, megállíthatatlanul tört előre. Pontosan, érthetően, racionálisan fejt ki nézeteit. Élete azt példázza, ha kell, vissza tud vonulni, s ha szükséges, mindig elsőként üt és keményebben ellenfelénél. Nyilatkozataiban gyakran kétértelműen fogalmaz. Ha az újságírók azt a kérdést teszik fel neki, hogy fasiszta-e, kitérő választ ad. Nagy felzúdulást és nemzetközi botrányt váltott ki például Mussolinit méltató megjegyzése; ám két hónappal később elítélte a Ducét, amiért szövetséget kötött Hitlerrel. Önmagáról azt állítja, hogy nem fasiszta, hanem jobboldali. Többször nyilatkozta: elég a múlt gyűlölködéséből, gondoljunk a jövőre, készen kell állni az új kihívásokra. Hadat üzent ellenfeleinek – akikkel később szövetségre kényszerült –, kíméletlenül kritizálta őket. Umberto Bossit rasszistának, szélhámosnak tartja. Félti a nemzeti egységet az Északi Liga vezetőjétől, aki újabb Berlini Falat szándékozik emelni a Pótól északra, Podániában.

Hasonlóképpen támadta az új választási törvényt, amely több hatalmat adott a maffiának, a korrupció uralmát segítette elő, s alkalmas volt a választók félrevezetésére. Gianfranco Fini szélmalomharcot vívott a választási törvény módosítása ellen, s ez az eredménytelen küzdelem arra ösztönözte, hogy új pártot alapítson. Ugyanakkor tartott attól, hogy a helyhatósági választások sikerei nem ismétlődnek meg, mert a tradicionális pártok bizalmatlanul fogadták őket. Érezte, hogy a megújulás hiánya komoly problémát jelenthet az újonnan szerveződő, potenciális szövetségekkel szemben. Ebből következően a MSI vezetői elhatározták, hogy meggyorsítják azt a folyamatot, amely alapján Nemzeti Szövetséggé alakulhatnak. Ezzel is magyarázható, hogy az 1994-es tavaszi választásokra készülve Fini kijelentette: „*Mi nem vagyunk fasiszták, sem antifasiszták vagy neofasiszták. Mi posztfasiszták vagyunk.*” (3) Véleménye szerint a múltat nem szabad letagadni, s értékelését a történelem „nyájas ítéletére” kell bízni. Kompromisszum készségét bizonyította, hogy politikai szlogenjéből kimaradt a korporáció elméletének hangoztatása, elfogadta a kapitalizmus politikai, gazdasági elveit, bár hozzáfűzte: a szabadságba és a demokráciába vetett hit még nem jelenti a liberális demokráciát.

Feltételezésem szerint az olasz pártrendszer földregésszerű változása nélkül a MSI nem tudott volna a hatalomba integrálódni. A pártokrácia összeomlása, a szociális mozgalom szövetségre lépése Berlusconi pártjával megnyitotta az utat az AN legitimációja, illetve választási sikerei felé. Politikai kampányának üzenete igen vegyes képet mutatott. Egyrészt felvetette a Második Köztársaság létrehozásának szükségességét, kevesebb adót követelt, több millió munkahelyet kínált, s kifejtette, hogy egy tisztességesebb Olaszországot szeretne. Másrészt újból javasolta a köztársasági elnök közvetlen választását, hirdette a korporatizmust, privatizációellenes, nacionalista alapon visszakövetelte Dalmáciát és Isztriát. Az utóbbi populisták követelések hangoztatása ellenére 1994 márciusában az AN elnyerte a szavazatok 13,5 százalékát (2. számú táblázat), amely pozíciót a júniusi európai választás is megerősített 12,5 százalékkal. A Berlusconi-kormányban öt miniszteri széket kapott, s ezzel az aktussal megszűnt periferiális szerepe a politikai mezőben, s integrálódott az olasz pártrendszerbe, nagyrészt külső hatások, kívülről jövő nyomás következtében. Így Európában először került a végrehajtó hatalomba egy radikális, szélsőjobb párt. A külföldi reagálások igen nagy felháborodást, ellenérzést és elhatárolódást – az olasz kormánytól – tükröztek. Mindez arra ösztönözte a MSI vezetőit, hogy szakítsanak a múlttal és az új politikai viszonyok közepette megújuljanak.

1995. január 25. és 29. között Fiuggiban megtörtént a fordulat, amelynek lehetőségét Fini mindig tagadta, és a korábban halottnak nyilvánított Olasz Szociális Mozgalom átalakult jobboldali Nemzeti Szövetséggé. A fasiszmus eufémizmusára fátyol került, a furcsa győzelem és átváltozás döbbenetet váltott ki. Ahogyan Corrado De Cesare kiemeli: *„...Egyetlen kongresszus során, az a párt, amely fél évszázadon át megszokta nélkül harcolt a kapitalizmus és a liberalizmus ellen, s következetesen felvállalta fasiszta gyökereit... négy nap leforgása alatt elnevezést, jelképet vált, »liberális« lesz, ... átveszi az antifasiszmus eszméjét és értékrendszerét, immár nem fasiszta, hanem jobboldali.”* (4) Az AN megszületése és ideológiai átalakulása között rendkívül rövid idő telt el, s az események gyors egymásutánisága lélegzetelállító volt. Úgy gondolom, hogy a megismételhetetlen kedvező, a párton kívüli politikai körülmények idézték elő a változásokat, amelyek az elszigeteltségből a politika eddig elérhetetlen porondjára emelték az Olasz Szociális Mozgalmat.

Gianfranco Fini pártelnök politikai stratégiájának három fő gondolata volt. Az első a szabadság és a demokrácia támogatását jelentette, csatlakozva a Berlusconi által életre hívott Szabadság Polusához. Ez nem csupán taktikai lépésként fogható fel, hanem kifejezte a jobboldal azon szükségletét, hogy egyrészt kivezessék az országot a politikai, gazdasági és erkölcsi krízisből, másrészt megakadályozzák a kommunisták hatalomra kerülését. A második tézisben a rasszizmus és az antiszemitizmus elítélése kapott hangsúlyt. A harmadik, s egyben a leglényegesebb vonatkozási pont a MSI alaptételeinek megváltoztatását érintette, beleértve a fasiszmus ideológiájának feladását. Majd az újjáalakult párt előterjesztett egy tervet az olasz demokrácia hibáinak orvoslására, a pártokrácia intézményeinek megszüntetésére. Az elképzelés koncep-

ciója kevesebb képviselőt, a közvetlen demokrácián s a parlamenttől kevésbé függő, köztes szervezeteken alapult. Vizsgáljuk meg, hogy a Nemzeti Szövetség milyen ideológiai változásokat követve definiálja önmagát.

Fini szándékának hátterében az állt, hogy a Nemzeti Szövetséget mérsékelt jobboldali párttá alakítsa, a francia gaullista és az angol Konzervatív Párt mintáját követve. Ugyanakkor az a politikai érdek is motiválta, hogy a Kereszténydemokrata Pártra szavazók nagy részét maga mellé állítsa. A második világháború utáni olasz politikai kultúrában ez csak úgy valósulhatott meg, ha a szabadságot és a demokráciát alapvető értéknek tekintették. Dilemmát jelentett: vajon az AN által elfogadott új értékrendszer belső vita eredménye, vagy spontán jól csengő üres szlogen, amely a következő kormánykoalícióban való részvételt célozza? Nem véletlen, hogy a kemény magnak számító vezető gárda (Rauti, Tremiglia, Buontempo) tagjaiban heves vitát váltott ki a korábbi, nosztalgikus fasiszta értékek elvetése. Legérdekesebb kritikái észrevételt az Italia settimanale szerkesztője, Veneziano fejtette ki, aki szerint a neofasizmus liberális demokratikus mozgalommá alakítása csupán opportunistá szemléletű polémia. S inkább elfogadhatóbb az a vélekedés, hogy Fini mennyit profitál a szerencsés körülményekből, s miképpen legitimálja a radikalista jobboldaliságot, és hogy bekerüljön a tényleges politika főáramába. (5)

Végül az AN vezetése úgy döntött, hogy megpróbálja feloldani az ellentétet a jobboldali kulturális értékek és a politikai legitimitáció szükségessége között. Egyfelől elismerte Berlusconi elévülhetetlen szerepét az Első Köztársaság feloszlatásában és a jobboldali erők összefogásában a választási küzdelem idején. Másrészt a Nemzeti Szövetség nem mondott le a katolikus életszemléletről, amely a „család, vallás, nemzet” pilléreire épül és egyben a szociális szolidaritás kifejezője is.

A tézise második fejezetében a rasszizmus és az antiszemitizmus nyílt elítélését fogalmazták meg. Úgy vélték, hogy a demokrácia nem létezhet az egyéni individuumban tiszteletben tartása, az ember méltóságának elfogadása nélkül. Miután az AN elítélte a rasszizmust, a holokauszt borzalmaival, Fini belátta, hogy kárpótlást kell fizetni a fasiszmus elszennvedőinek. A fasiszmus jobboldalon belüli hívei úgy látták, hogy a rasszista törvényeket Olaszországnak a Németországgal kötött egyezség, valamint a zsidók Olaszországgal és a fasiszmissal szemben mutatott „ellenséges magatartásának” tükrében kell vizsgálni. Ezzel szemben a mérsékelt képviselők (Maurizio Gasparri, Franco Perlasca) nem értettek egyet a rasszizmussal összefüggő, felelősséget másra hárító felfogással, és előterjesztették a zsidóellenesség bírálatának világosabb megfogalmazását, amellyel megerősítették az AN pozícióját nemzetközi szinten is. Szerintük a fasiszmus ideológiailag is egyet jelent a rasszizmussal, antiszemitizmussal, az antionizmussal és az Izraellel összefüggő általánosan ellenséges magatartással.

Az értékekről és az alapelvekről szóló fejezetben az AN elhatárolta magát a fasiszmustól és elítélte a faji megkülönböztetést. E kijelentéseket alapul véve, a Nemzeti Szövetség új politikai formációként láttatta önmagát, azaz: a szabadságot tekintette a legfőbb értéknek, a demokráciát pedig az egyetlen érvényes politikai rendszernek.

A faszizmussal való múltbeli azonosulást az ideológiák korának számlájára írták, mely időszakban a jobb- és a baloldal totalitarizmusa konfrontálódott egymással. Következésképpen aláhúzták, hogy „A politikai jobboldal nem a faszizmus leszármazottja. A jobboldaliság értékei megelőzték a faszizmust, és túl is éltek azt. A jobboldal gyökerei az olasz történelemben keresendők, a huszadik század előtt, közben és utána.” (6)

A tézisek szerint az olasz politika utolsó fél évszázados történetének értékelése azt konstatálja, hogy a fasiszta állami beavatkozást felváltotta a párt-beleszólás dominanciája, amely pártokráciában öltött testet és átszötte az egész olasz politikai szisztémát. Az Első Köztársaság az oligarchiákat részesítette előnyben, a látszólagos politikai jogok és a valós politikai részvétel kettőssége miatt. Éppen ezért alapvető változtatásra volt szükség a tényleges képviselőlet valóra váltása érdekében, hogy a hatalom – mely elsődlegesen „pszichológiai szükséglet” – és a szabadság egyensúlyban legyen. Ennek a reformnak a fő célja: a demokrácia hathatósabb formájának elérése a társadalom politika minden szintjén, amelyet erősíthetnek a civil társadalom közbülső struktúrái. Csökkenteni akarják a parlamenten belüli erők szerepét, hogy áthidalják a választók és a választottak közötti szakadékot. Sürgetik az alkotmányos reformot, amelynek alapja a prezidentalizmus és a közvetlen demokrácia intézményeinek elfogadása. Az elnöki rendszer bevezetése garanciát jelentene az egyre inkább erősödő decentralizációs tendenciák ellensúlyozására azzal a céllal, hogy az anarchiát és az elszakadási törekvéseket megakadályozzák.

A Nemzeti Szövetség hatalmi struktúrába kerülésében jelentős szerepet játszott a fiatal, energikus, kommunista és fasiszta családi gyökerekkel rendelkező Gianfranco Fini. Fini, a fekete „delfin” (Giorgio Almirante szavait idézve), aki megtanult úszni, a politikai hatalmat megalkuvások, visszavonulások, kompromisszumok, köpönyegforgatások révén szerezte meg. Sokszor alkalmazkodott mások alapállásához, ha szükségét látta és érdekei úgy diktálták. Jó modorú, művelt ember benyomását keltette. A belső és külső pártharcokban megedződött és bölcsőbb lett. Fini autoritása a párton belül abszolút, s megjelenése, kommunikációs készsége, szereplése a médiában (3. számú táblázat) a jobboldaltól távol eső körökben is tiszteletet parancsoló. Rájött, hogy a gyűlölködés káros, fontos a türelem és a kiváras, s közben előre nézett, felkészült az új kihívásokra. A jobboldal farvizén evezve, azonnal kisajátította és meglovagolta az összefogás ötletét. Sikerült létrehozni – vele együtt – egy olyan választási koalíciót, amely áthidalta az északi federalizmus és a déli unitarianizmus közötti szakadékot, és lehetővé tette az elmozdulást a politikai reformok irányába.

Felhasznált irodalom

- Piero Ignazi, *Lo strano trionfo di Alleanza nazionale*, Bologna, il Mulino 1/95, p. 39.
Corrado De Cesare, *Il fascista del Duemila*, Milano, Kaos Edizioni, p. 14.
Ibid., p. 17.

Ibid., p. 26.

Concita De Gregorio, Come sono rampanti i colonnelli di An, La Repubblica, 31 gennaio 1995.

Emilio Gentile, Pensiamo l'Italia (La via italiana al totalitarismo), Roma, 1995, p. 9.

1. számú táblázat
Olasz parlamenti választások (1958-1987)

	1958 (%)	1963 (%)	1968 (%)	1970 (%)	1972 (%)	1976 (%)	1979 (%)	1983 (%)	1987 (%)
Kereszténydemokrata Párt	42,4	38,3	39,1	37,8	38,7	38,7	38,3	32,9	34,3
Olasz Kommunista Párt	22,7	25,3	26,9	27,8	27,2	34,4	30,6	29,9	26,6
Olasz Szocialista Párt	14,2	13,8	-	10,4	9,6	9,7	9,8	11,4	14,3
Olasz Szociáldemokrata Párt	4,6	6,1	-	6,9	5,1	3,4	3,8	4,1	2,9
Olasz Liberális Párt	3,5	7,0	5,8	4,7	3,9	1,3	1,9	2,9	2,1
Neofasiszta Párt	4,8	5,1	4,5	5,9	8,7*	6,1	5,3	6,8	5,9
Zöldek	-	-	-	-	-	-	-	-	2,5
Liga	-	-	-	-	-	-	-	-	1,8

* A monarchistákkal együtt

Forrás: S. Colarizi: Storia dei partiti nell' Italia repubblicana. Laterza, Bari, 1994., pp. 688-689.

2. számú táblázat
Parlamenti választások 1992-2001-ig

	1992 (%)	1994 (%)	1996 (%)	2001 (%)
Kereszténydemokrata Párt	29,7	-	-	-
Néppárt	-	11,1	6,8	-
Patto Segni	-	4,7	-	-
Ccd-Cdu (Kereszténydemokrata Centrum – Kereszténydemokraták Uniója)	-	-	5,8	-
Szocialista Párt	13,6	2,2	-	-
Baloldali Demokrata Párt	16,1	20,4	21,1	16,6
Kommunista Újjáalakulás Pártja	5,6	6,1	8,6	5
Hajrá Olaszország (Forza Italia)	-	21,0	20,6	29,4
Neofasiszta Párt (MSI)	5,4	-	-	-
Nemzeti Szövetség (Aleanza Nazionale – neofasiszta utódpart)	-	13,5	15,7	12
Északi Liga	8,7	8,4	10,1	3,9
Zöldek	2,8	2,7	2,5	-

3. számú táblázat
A főbb vezetők televíziós szereplése (percben)

1994 március	Időtartam (perc)	Fellépés	Jelenlét
Berlusconi	1286	925	361
Occhetto	395	262	133
Bossi	319	227	92
Segni	317	186	131
Fini	314	162	152
Martinazzoli	295	162	133
Bertinotti	248	122	126
Pannella	216	68	148

